

УДК 378 (075.3)

ЛИСЕНКО Галина Іванівна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
українознавства, ДВНЗ «Придніпровська державна
академія будівництва та архітектури»

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

У статті аналізується сучасний процес організації психолого-педагогічної підготовки магістрантів як майбутніх викладачів технічних вищих навчальних закладів, уточнюється поняття і складові компоненти психолого-педагогічної компетентності викладача, визначаються шляхи покращення вищезазначеного процесу під час викладання дисципліни «Педагогіка вищої школи» на засадах студентоцентрованої парадигми української вищої школи.

Ключові слова: викладач технічного вищого навчального закладу, психолого-педагогічна компетентність, педагогіка вищої школи, сучасна парадигма української вищої школи, суб'єкт педагогічного процесу.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої технічної освіти, що традиційно спрямовується на підготовку висококваліфікованого фахівця, недостатньо уваги приділяє його формуванню як особистості, індивідуальності із широко розвиненими людськими якостями. Головна проблема вбачається в тому, що професорсько-викладацький склад технічних вишів, що, як правило, зростає в стінах своїх навчальних закладів, не проходить належну психолого-педагогічну підготовку, а це позбавляє процес навчання наступних поколінь студентів застосування інноваційних педагогічних технологій. На жаль, сучасній системі інженерної освіти все ще властиві елементи технократичної парадигми освіти, в основі якої – репродуктивна діяльність студентів з метою засвоєння еталонних технічних знань, необхідних для подальшого удосконалення практики. У світогляді сучасного молодого інженера цивілізаційні технології мають вагомий пріоритет над загальнолюдськими цінностями, тому серед технічної молоді поваги заслуговує переважно фахівець, носій стандартизованого знання або поведінки, а не людина як унікальна індивідуальність із своїми різносторонніми інтересами. Сучасна стратегія розвитку вищої освіти спрямована на подолання технократичного підходу, прагне долучити вищу школу України до зарубіжного освітнього процесу та зумовлює необхідність підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів не лише як кваліфікованих фахівців, але й морально розвинених, соціально активних і творчих особистостей, зорієнтованих на цінності світової й національної культури. Взірцями для наслідування у цьому процесі для студентів, беззаперечно, повинні стати викладачі – професіонали знань, спілкування і самовдосконалення, що володіють на високому рівні не тільки професійною, але й психолого-педагогічною компетентністю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема психолого-педагогічної підготовки викладачів вищих навчальних закладів, зокрема, технічних, стала об'єктом дослідження багатьох науковців. Так, значна кількість дисертаційних розвідок присвячена аналізу різних аспектів означеної проблеми: формування професійно-педагогічної компетентності викладачів вищих технічних закладів освіти [3]; теоретико-методологічним основам формування психолого-педагогічної компетентності викладачів ВНЗ [2]. Розвиток особистості викладача вищої школи в процесі його психолого-педагогічної підготовки досліджено у статтях Л. Кайдалової, С. Якубовської [5; 7]. 2017 року побачив світ навчальний посібник з проблем професійно-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу, підготовлений колективом Вінницького державного педагогічного університету імені

Михайла Коцюбинського за ред. І. Л. Холковської [6]. В означеному посібнику автори схиляються до думки, що психолого-педагогічна компетентність викладача є складовою більш об'ємної, інтегративної професійно-педагогічної компетентності (поруч із інформаційною, дослідницькою, комунікативною, іншомовною, конфліктологічною, фасилітаційною, соціальною та рефлексивною компетентностями). Незважаючи на наявний масив наукових досліджень з питань психолого-педагогічної підготовки викладачів, вважаємо за доцільне визначити основні проблеми сучасного процесу формування психолого-педагогічних якостей у майбутніх викладачів технічних вищих навчальних закладів незалежної України.

Мета статті – проаналізувати особливості сучасної організації психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів технічних вищих навчальних закладів в умовах магістратури, уточнити поняття психолого-педагогічної компетентності викладача ВНЗ, запропонувати шляхи покращення процесу формування психолого-педагогічної компетентності суб'єктів педагогічного процесу у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із статтею 55 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року, посади науково-педагогічних працівників можуть займати особи, які мають науковий ступінь або вчене звання, а також особи, які мають ступінь магістра [4]. Відповідно, освітньо-професійна/освітньо-наукова програма підготовки магістрів містить курс «Педагогіка вищої школи», метою якого є формування у студентів-магістрантів педагогічних знань, вмінь і навичок у контексті сучасних викликів вищої школи. Згідно з вимогами програми студенти повинні знати загальні основи педагогіки вищої школи; основи дидактики вищої школи і виховної роботи зі студентською молоддю; особливості формування педагогічної культури викладача та аспекти його наукової організації праці. Результатами вивчення курсу педагогіки вищої школи мають стати вміння магістрантів виокремлювати закономірності та принципи процесу навчання у ВНЗ; добирати потрібні методи і форми організації навчально-виховного процесу у вищій школі; раціонально організувати самостійну і науково-дослідну роботу студентів тощо. На вивчення навчальної дисципліни, як правило, у технічних ВНЗ відводиться 30 годин / 1 кредит ECTS (на деяких спеціальностях – 2-3 кредити), з яких аудиторні години представлені лише лекціями (16-20 годин). Інший час відведений на самостійне опрацювання тем/питань, що не викладаються на лекціях, написання і захист рефератів, написання конспектів тощо. Отже, в результаті перерахованих видів навчальної діяльності, які, до речі, завершуються заліком, очікується, що магістрант оволодіває компетентностями, необхідними для ймовірної викладацької діяльності у майбутньому.

Дослідники в галузі педагогіки вищої школи стверджують, що структура психолого-педагогічної компетентності викладача ВНЗ повинна складатися з таких п'яти *компонентів*: 1) пізнавальний (базові та спеціальні психолого-педагогічні знання); 2) фаховий (майстерне володіння методикою викладання навчальних дисциплін, методами та прийомами викладацької діяльності); 3) мотиваційний (спрямованість особистості на самовдосконалення у професійній діяльності); 4) особистісний (наявність професійно важливих для викладацької діяльності особистісних якостей); 5) поведінковий (використання знань, умінь і навичок, набутого досвіду, усталених моделей поведінки для вирішення педагогічних завдань різних рівнів і спрямування у професійній діяльності) [6, с. 86]. Науковцями взагалі розглядається психолого-педагогічна компетентність викладача ВНЗ як інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі теоретичні знання, практичні вміння, досвід та особистісні якості, які забезпечують ефективність психолого-педагогічних аспектів взаємодії педагога з іншими суб'єктами освітнього процесу [6, с. 85].

Психолого-педагогічна наукова література також пропонує розглядати такі компоненти психолого-педагогічної компетентності педагога, як: загальна та професійна культура; професійно значущі особистісні якості; вміння науково-пошукової діяльності; індивідуальний стиль професійної діяльності; вміння використовувати передовий педагогічний досвід; знання та готовність до впровадження інноваційних технологій. Отже,

психолого-педагогічна компетентність викладача формується в результаті його наполегливої праці із опанування теоретичних основ педагогіки вищої школи, а також вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду у власну науково-педагогічну діяльність на засадах гуманістичної студентоцентрованої парадигми сучасної вищої школи.

На наше переконання, формування психолого-педагогічних компетентностей магістрантів, які через півтора-два роки можуть розпочати власну викладацьку діяльність, повинно відбуватись не тільки на лекційних заняттях, але й обов'язково під час практичних занять, проте у навчальному плані вони поки що не заплановані. На практичних заняттях студенти мали б можливість підготувати і провести пробні лекції різних видів – наприклад, інформаційну, оглядову, лекцію-презентацію тощо; проаналізувати пробні лекції своїх одногрупників, виявити позитивні моменти і недоліки щодо підготовки й організації занять. Дуже корисною вбачається співпраця із викладачами випускових кафедр, які могли б надати магістрантам додаткову можливість набуття практичного досвіду участі в організації педагогічного процесу у вищій школі. Подібна співпраця викладачів із студентами магістратури дозволила б і викладачам подивитись на навчально-виховний процес з іншого боку, із студентської лави, помітити можливі недоліки проведення занять, які студенти несвідомо копіюють у своїх наставників, і, навпаки, запозичити ті інноваційні моменти, які молодь швидше впроваджує у реалії життя. Курс вивчення педагогіки вищої школи обов'язково повинен завершуватись іспитом, що дозволить студентам магістратури відчутти всю важливість цієї нормативної дисципліни для їх професійно-педагогічної підготовки.

За результатами опитування, проведеного серед магістрантів на початку курсу педагогіки вищої школи у 2016-2017 навчальному році, було виявлено низку недоліків, притаманних сучасним викладачам: неактуальність та недостатність знань (відзначили 37% опитаних); небажання розвиватися, використовувати нові методи викладання (22%); байдужість до студентів (19%); відсутність зв'язку теорії із практикою, незацікавленість предметом, упередженість до студентів (16%); відсутність поваги до студентів, невміння спілкуватись, залежність від настрою (13%); надмірна вимогливість, нав'язування власних поглядів (9%); безвідповідальність, відволікання на сторонні теми, зарозумілість, завищена самооцінка (6%); невміння викладати державною мовою, прискіпливість, непрофесіоналізм (3%). Усього було опитано 32 магістранта, які вчаться на технічних та економічних спеціальностях денної та заочної форми навчання ДВНЗ ПДАБА.

Ідеальний викладач, на думку респондентів, повинен бути відкритим, справедливим, мати сучасні знання і досвід, займатися саморозвитком, бути зацікавленим предметом, що викладає; повинен прагнути максимально навчити студентів, поважати їх та не ставити себе вище за студента; має бути вимогливим, але не прискіпливим; вміти знаходити індивідуальний підхід до студентів; бути харизматичним лідером із нестандартним способом викладання.

38% опитаних магістрантів пов'язують своє майбутнє з викладацькою діяльністю, проте лише 16% висловились впевнено, а 22% просто не виключають такої можливості. Яким чином сформувати психолого-педагогічні компетентності майбутніх викладачів в умовах виключно лекційної форми аудиторних занять? Як навчити студентів впроваджувати сучасні дидактичні технології у навчальний процес в умовах відсутності практичних занять? Як сформувати студентоцентровану парадигму освіти виключно на теоретичному підґрунті? Наскільки скоро і вдало будуть знайдені відповіді на поставлені запитання, настільки швидко та ефективно буде налагоджено процес психолого-педагогічної підготовки магістрантів як майбутніх науково-педагогічних працівників ВНЗ, від яких залежить майбутнє української вищої школи. Також не слід забувати, що для ефективного впровадження студентоцентрованої парадигми освіти вирішальна роль в цьому процесі покладається на викладача, який мусить запровадити рівноправні партнерські відносини із студентами. У зв'язку з цим особливу увагу слід приділити формуванню особистості майбутнього викладача, який буде налаштований на відкритий діалог з метою перетворення студентів на творчих професіоналів із продуктивною індивідуальною «Я-концепцією». Тут

доречно навести думку дослідниці С. Якубовської про те, що особистість викладача сприяє визріванню особистісних якостей у студента, тому варто чітко окреслити шляхи формування та розвитку особистості майбутнього викладача вищого технічного навчального закладу відповідно до сучасних вимог суспільства [7]. Досліджуючи проблему розвитку професійно-педагогічної компетентності викладача технічного ВНЗ, С. Демченко пропонує виділяти такі її структурні компоненти, як особистісний, інтелектуальний, функціонально-предметний та адаптивний [3]. Як бачимо, особистісний компонент знаходиться на першому місці, оскільки саме сформована особистість викладача вищого навчального закладу визначає стійкі особливості його професійної поведінки і науково-педагогічної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сутність проблеми полягає у відсутності належним чином організованої системи практичної педагогічної підготовки майбутніх викладачів. Враховуючи, що обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90–120 кредитів ЄКТС (освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС, із обов'язковим дослідницьким (науковим) компонентом обсягом не менше 30%), вважаємо нелогічним та антипедагогічним призначення для курсу педагогіки вищої школи лише 1–3 кредитів, що складає 0,8–2,5% загального обсягу магістерської програми. У перспективі подальших розвідок заплановані такі напрями досліджень, як: удосконалення та доповнення змісту психолого-педагогічної компетентності науково-педагогічного працівника вищого технічного навчального закладу; уточнення й конкретизація змісту психолого-педагогічних понять щодо їх застосування у вищій школі (сучасна психолого-педагогічна модель викладача вищої школи, професійна діяльність викладача вищої школи, професійно-педагогічні здібності, морально-психологічні якості, індивідуально-психологічні особливості, науково-педагогічні якості); обґрунтування шляхів реалізації гуманістичної особистісно-орієнтованої парадигми вищої технічної освіти України.

Список використаних джерел

1. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2014. 416 с.
2. Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України. Київ, 2008. 38 с.
3. Демченко С. О. Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Черкаський держ. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2005. 206 с.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-18. Дата оновлення: 01.01.2018 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Дата звернення: 01.03.2018 р.)
5. Кайдалова Л. Г., Мосенцева С. М. Психолого-педагогічна підготовка викладачів. *Новий колегіум*. Харків: ХНУР, 2009 (52). № 3. С. 38–41.
6. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навчальний посібник / за ред. І. Л. Холковської. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. 144 с.
7. Якубовська С. Формування і розвиток особистості викладача вищого технічного навчального закладу в процесі психолого-педагогічної підготовки магістрів. *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. 2011. №3 URL: <http://social-science.com.ua/article/594> (Дата звернення: 01.03.2018 р.)

References

1. Gladush, V.A., Ly`senko, G.I. (2014). *Pedagogika vy`shhoi shkoly` : teoriya, prakty`ka, istoriya. [Pedagogics of Higher School: Theory, Practice, History. Teaching manual]*. Dnipropetrovsk: Akcent PP. 416 p. [in Ukrainian].

2. Gura, O.I. (2008). Teoretyko-metodologichni osnovy formuvannya psyhologo-pedagogichnoyi kompetentnosti vykladacha vyshhogo navchal'nogo zakladu v umovax magistratury [Theoretical and methodological foundations of formation of psychological and pedagogical competence of a teacher of a higher educational establishment in the conditions of a magistracy]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv: Institute of Higher Education [in Ukrainian].

3. Demchenko, S.O. (2005). Rozvytok profesijno-pedagogichnoyi kompetentnosti vykladachiv special'nyh dysyplin vyshhyh texnichnyh zakladiv osvity [Development of vocational and pedagogical competence of teachers of special disciplines of higher educational institutions]. Candidate's thesis. Cherkasy: ChSU [in Ukrainian].

4. Pro vyshhu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 01.07.2014 r. № 1556-18 [About higher education: Law of Ukraine dated 01.07.2014 № 1556-18]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].

5. Kajdalova, L.G., Mosenceva, S.M. (2009). Psyhologo-pedagogichna pidgotovka vykladachiv [Psychological and pedagogical training of teachers]. Novyj kolegium – New Collegium. Kharkiv. (52). № 3. P. 38–41 [in Ukrainian].

6. Holkovska, I.L. (ed.) (2017). Profesijno-pedagogichna kompetentnist vykladacha vyshhogo navchal'nogo zakladu: navchal'nyj posibnyk [Professional and pedagogical competence of the teacher of higher educational institution: Textbook]. Vinnitsa: TOV "Nilan LTD". 144 p. [in Ukrainian].

7. Yakubovska, S. (2011). Formuvannya i rozvytok osoby stosti vykladacha vyshhogo texnichnogo navchal'nogo zakladu v procesi psyhologo-pedagogichnoyi pidgotovky magistriv [Formation and development of the personality of a teacher of a higher technical educational institution in the process of psychological and pedagogical preparation of masters]. Ukrayins'kyj naukovyj zhurnal "Osvita regionu" - Ukrainian scientific magazine "Education of the region". Retrieved from <http://social-science.com.ua/article/594>

LYSENKO Galyna, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies, State Higher Educational Establishment «Prydniprovskaya State Academy of Construction and Architecture»

THE PECULIARITIES OF MODERN ORGANIZATION OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNICAL HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract. Formulation of the problem. The modern system of higher technical education, traditionally directed to the training of a highly skilled specialist, does not pay enough attention to its formation as a personality, individuality with well-developed human qualities. The modern strategy of the development of higher education aims at overcoming the technocratic approach, seeks to integrate the higher school of Ukraine into the international educational process and necessitates the preparation of students of higher technical educational institutions not only as qualified specialists, but also as morally developed, socially active and creative personalities, oriented on the values of the world national culture. In this process teachers should become the models for imitation for students, – professionals of knowledge, communication and self-improvement, which have a high level of not only professional, but also psychological and pedagogical competence. **Analysis of recent research and publications.** The problem of psychological and pedagogical training of teachers of higher educational institutions, in particular, technical, became the object of research of many scholars. Thus, a significant number of dissertations are devoted to the analysis of various aspects of this problem: the formation of vocational and pedagogical competence of teachers of higher technical education institutions; theoretical and methodological bases of formation of psychological and pedagogical competence of

teachers of universities. **The purpose of the article** is to analyze the peculiarities of the modern organization of psychological and pedagogical training of future teachers of technical higher educational establishments in the conditions of the magistracy, to clarify the concept of psychological and pedagogical competence of the teacher of higher education, to suggest ways to improve the process of forming the psychological and pedagogical competence of subjects of the pedagogical process in higher education. **Conclusions.** Consequently, the essence of the problem lies in the absence of a properly organized system of practical training of future teachers. Given that the volume of the educational and professional program of master's studies is 90-120 credits ECTS (educational and scientific program – 120 ECTS credits, with a mandatory research (scientific) component of at least 30%), we consider it illogical and antipedagogical appointment for the course of Pedagogy of Higher School only 1-3 credits, which makes 0,8-2,5% of the total volume of the master's program.

Key words: teacher of technical higher educational institution, psychological and pedagogical competence, pedagogy of higher education, modern paradigm of Ukrainian higher education, subject of pedagogical process.

Одержано редакцією: 09.01.2018 р.
Прийнято до публікації: 22.01.2018 р.